

SLOVENSKI REALIZEM

Približno traja od 1848-1899. Začne se program Zedinjene Slovenije: združitev vseh slovenski pokrajin, uveljavitev slovenskega jezika, zahteva po univerzi. Fevdalizem je uradno odpravljen. Slovensko meščanstvo se uveljavlja v čitalnicah. V takratnem času sta nastali dve stranki: -staroslovenci (pod vodstvom Bleiveisa - Vse za vero, dom, cesarja) ter stranka -mladoslovenci (Vse za narod, napredek in svobodo). Stranki se poiskusita združiti, a jima to uspe le za kratek čas. Klerikalci nadaljujejo staroslovensko stranko, liberalci pa mlado slovence. Prvi izdajajo časopisa Slovenec ter Dom in svet, drugi pa časopisa Slovenski narod in Ljubljanski zvon. Bleiveis je tudi izdajal časopis Kmetijske in rokodelske novice (uporabnost, koristnost). Liberalci so ustanavljali čitalnice, imeli govore, besede. V tem času so tudi tabori (politična zborovanja na prostem). Nastaneta tudi časopisa Slovenski glasnik in Zvon.

Nastajati so začele založbe. Leta 1853 ustanovijo Društvo sv. Mohorja (pobudniki Slomšek, Janežič, Einspiler). Le-ta je zadolžena za verske knjige. Izdajajo slovenske večernice za preproste kmečke ljudi (poučno), majhen koledarček z moralno vzgojnimi zgodbicami, razne bukve za kmete in duhovščino. Za izdajanje morajo biti pisane v čisti razumljivi slovenščini ter potrjene od škofa. Nadaljna založba je bila Slovenska Matica (tehnične, eseistične, znanstvene teme). Nastanejo še telovadno društvo Sokol, dramatično društvo ter Glasbena Matica.

Poudarek je na epiki. Pri nas je do tedaj razvita versko duhovna literatura. Leta 1836 Janez Ceglar napiše Sreča v nesreči, prvo slovensko povest. Osnova je verska, zelo močno duhovna (podučenje mladim in starim, revnim in bogatim). Snovi za dramatiko nimamo, saj nimamo preveč lastne zgodovine in ne visokega jezik za tako delo. Kvečjemu kake kmečke burke. Lirika "ni dobra", ker je čustvena in ljubezenska. Za epiko pa imamo snov. Povesti in novele (ne klasične) lahko povzemajo snov iz turških bojev, pravljič, pripovedk.

Roman se Levstiku ne zdi primerna oblika (ker je ljubezenska tematika). Potrebno bi bilo pisati pobožno, narodni roman... V središču mora biti kmet. Pisati je treba v jeziku kmetov, brez germanizmov, brez romantičnih tem, samo realistično. Potrebno bi bilo pisati v šalah. Literatura je namenjena za mladi rod. Piše naj tisti, ki ima že jezik pod oblastjo. Ne za gospodo, ker je potujčena. Ljudje potrebujejo šaljivo, satirično literaturo. Levstik je bil izključen, ker je pisal ljubezenske pesmi (Tonine pesmi, Franjine pesmi). Napisal je tudi potopis, manifeste in programe. V literarnem manifestu jasno in odkrito kaže svoja načela. Program skrije v neko drugo zvrst. Tako preko potopisa izrazi svoje mnenje. Leta 1858 izda Martina Krpana, po motivu Pegam in Lamberger.

To je le povest. Isto leto v Slovenskih novicah izda razpravo o pisanju (jezikovna čistost, kaj in kako). Sam zelo poudarja, da slovenski literaturi primankuje kritike, zato je "slaba". Zato jo zahteva.

Pesništvo - pregled lirike v drugi polovici 19. stoletja

Simon Jenko

Najpomembnejši pesnik med Prešernom in moderno je bil Simon Jenko (1835-1869). Že kot dijak je deloval na literarnem področju. S sošolci je ustanovil Vaje (Vajevci - Simon Jenko, Fran Erjavec, Zadvik, Bril, Tušek). Izdali so 3 številke vaj. Vajevci so oboževali Levstikove pesmi (leta 1868 jih izda).

Jenko ni ne romantik, ne realist in ga niso posebno obravnavali. Študiral je pravo. Sprva je bil domači učitelj, kmalu pa se je vrnil domov. Bil je odvetniški pripravnik v Kranju in Kamniku. Umrli je v Kranju zaradi možganskega vnetja. Na začetku je bila izrazitejša domovinska lirika (Slovenska zgodovina, Adrijansko morje), kasneje je prevladala izrazito ljubezenska (ciklus Obujenke) in refleksivna lirika, oprta na motive narave, saj je narava poosebljena, človeška občutja (Obrazi). Napisal je pa tudi nekaj pomembnih pripovednih pesmi (Zimski večer). Svoje pesmi je izdal v knjižni zbirki z naslovom Pesmi. Pesmi so skritizirali kot nenaklonjene, celo Levstik. To ga je potrla in zavrlo njegovo pesniško pot. Njegov ideal je bil Heine. Šele pozneje so ugotovili njegovo pomembnost.

Poiskusil se je tudi v prozi. Napisal je tri kratke zgodbe Spomini, Tilka in Jeprški učitelj.

Spomini so okvirna povest, ki jo pripoveduje star duhovnik; romantična zgodba obravnava usodo dveh kmečkih družin, v katero poseže maščevalna in skrivnostna ciganka. Značaji so še neizdelani, Način izražanja izdaja liričnega pesnika.

Zgodba o Tilki je razdeljena na 3 dele: 1) priprava na snubitev, Tilka in njegove razmere (zakompliciran jezik, daje vtis umetniškega jezika), 2) premišljevanje Tilka, kako bo snubitev potekala in 3) name Tilka se izjalovi. Tilka sodi med psihološke novele oz. značajevke (vsebinska oznaka podobe). Prvi dve poglavji sta izrazito opisni. Predstavljen je samo značaj fanta (značajevka). Čas je strjen v vas. Slog je realističen. Opisuje kmečko okolje. Opisi so precej stvarni, tudi ko gre za notranje opisovanje. Tilkovo doživljanje vsega pa je romantično. Jezik je z zapletenimi stavki, z namenom, da bi izgledal bolj intelektualno.

Jeprški učitelj je nekoliko humoristična, nekoliko satirična povest o zaostalosti in neobogljnosti podeželnega učitelja, podoba njegove odvisnosti od tedanjih vaških veljakov ter splošnih prosvetnih razmer na vasi. Primerjali so ga tudi z Gogoljem (Plašč, nepomemben uradnik).

Obujenke - to je cikel 11 pesmi (3 štirivrstičnice). Ljubezenska in romantična tematika.

Obrazi pa so cikel 20 pesmi. V njih opisuje slike in podobe iz narave. Pesnik naravo razume realistično (zavest o nepopolnosti samega sebe). Ognjeplantič je parodija na Krst pri Savici, na poskus slovenskega epa.

Josip Jurčič

Rojen je na Muljavi. V svojem pripovedništvu je segel najdlje. Pa tudi količinsko je največ napisal. Ohranjenih je ogromno pisem, objavljaj jih je v časopisu. V svojih deli uporablja precej novalizmov. Na področju novinarstva je zelo pomemben, sprva kot novinar in pozneje urednik slovenskega časopisa.

Najprej je prirejal ljudske pripovedke in jih izdal pod naslovom Spomini na deda. Nato je napisal Jurij Kozjak (to bi lahko bil 1. slovenski roman), Domen, Tihotapec in Deseti brat.

Leta 1866/67 izda Desetega brata, prvi slovenski roman. Roman je moral biti: -pisan v prozi, -z ljubezensko tematiko, -nastopajoče nižje osebe ter nižje preprosto okolje. Zaradi ljubezenske tematike roman "ni primeren". Tudi tu se vmeša Levstik s Pomenki o domačih rečeh (spis o romanu). Ostale romane delimo na izvirne in historične. Izvirni so: Cvet in sad, Med dvema stoloma in Doktor Zober. Historični pa so J.E. Tatenbach, Lepa Vida, Rokovnjači ter Slovenski svetec in učitelj (o Metodu).

Skupne značilnosti Jurčičevih romanov: -nenehno družni kmečko in gosposko snov

razpleti

- vedno ljubezenska narava in razni

osebe, posebneži

- pojavljajo se čudaške originalne

nazaj)

- pomembna je retrospekcija (pogled

razjasnijo naenkrat

- zgradba je sintetično-analitična
- časovni razpon je dolg, stvari se ne

Deseti brat je 1. slovenski roman, saj je Jurčič sam napisal v podnaslov Roman. Zgodba: Lovro Kvas pride na Slemenice za učitelja. Zaljubi se v Manico, gospodarjevo hčerko, a si ljubezni ne prizna zaradi stanovske razlike. Skozi ves roman pa se prepleta zgodba o Desetem bratu. Pojavlja se dvopolnost: -okolje (Polesek, Slemenice-Krčma) in čas (retrospekcija). Roman je sintetičen, saj zgodba teče od začetka do konca, je pa tudi analitičen, saj z retrospekcijo pojasnjuje dogodke. Prisotna sta dva jezika. Prvi je ljudski, kmečki jezik, živ in duhovit. Drugi jezik pa je

jezik izobražencev (na graščini), je umeten in to se občuti. Posebnost romana je tudi v nagovoru bralca. Tematika je ljubezenska in se prepleta s skrivnostnimi razpleti, zgodbami (po nedolžnem obtoženega Kvasa aretirajo). Slog je romantično-realističen. Lovro je romantičen, čustven, neodločen, zasanjan (zelo nedejaven). Romantičen je tudi Deseti brat (odnos mati-on-oče). Manica pa je v romanu realistična, stvarna in razumna (podobna staršem). Zaključek je tudi realističen (poroke).

Levstiku se ne zdi jezik primeren, premalo naj bi bil ljudski, preveč romantičen. Preveč naj bi se posvečal gospodi (zdi se mu umeten), osebe niso psihološko okarakterizirane. V romanu kmetje ne bi smeli biti predstavljeni kot vaški reveži. V odgovor mu je Jurčič napisal povest Sosedov sin, v kateri opisuje socialne razlike med bogatim in revnim sosedom. Jurčič začne s feljtonom ali podlistkom.

V 30. letih 20. stoletja Ivan Rob ponovno napiše travesticijo (preobleko) Desetega brata. Dobi drugačne značajske poteze. Mnoga stara "besedila" preobleče na novo.

Jurčič je napisal tudi kratko pripoved Telečja pečenka, ki je bila izdana leta 1872 v Slovenskih novicah. Glavna oseba je oficir Bitič, oseba ki nikakor ne izstopa iz vsakdanjega življenja. Živi sam zase, ima pa točno določen urnik in mizo v gostilni. Vsak dan ob točno določeni uri pride v gostilno na telečjo pečenko. Zgodba se zaplete, ko nekoč po prepiru pride v gostilniško kuhinjo, kjer vidi zanemarjeno kuharico in pečenka se mu zagabi. Sklene, da bo sam začel kuhati, a si pokvari želodec. Prijatelji mu predlagajo, naj se oženi, a to misel opusti (kot pri Tilki). Umrl je zaradi kapi. Telečja pečenka je novela, ki predstavi Bitičevo značaj in s tem njegovo slabost do pečenke (živi za porcijo pečenke na dan). Jezik je poln deležij, pisatelj nagovarja bralca (ljubi bralec, poglejmo še v...) in vsebuje dramatični preteklik.

Josip Stritar (Boris Miran)

Bil je mnenja, da ni dobre književnosti brez kritike. Na Dunaju izdaja revijo Zvon. Ponovno izda Prešernove Poezije s spremno besedo. To je prva kritična izdaja Poezij. Zelo rad je imel eseje, retoriko, precej uporablja latinskih izrekov, s čimer želi pokazati, da Slovenci imamo visoko literaturo (kritična esejistična dela). V Slovenskem glasniku izda Kritična pisma - avtonomno literarno kritiko (nizi literarnih govorov...). Bil je razgledan, prepotoval je Sr. in Vzhodno Evropo. Romantika mu je bila najbližje, v tokovih časa pa se ni znašel. Realizma ne zagovarja. Piše tudi za mladino. Leta 1870 je napisal roman v pismih Zorin (svetobolje, romantični razkol in junaki). Napisal je še Svetinova Metka (ne uporabi samo njene zgodbe, ampak tudi drugo zgodbo punce, podobno Metkini.), Rosana, Gospod Mirodolski in Sodnikovi.

Janko Kersnik

Kersnik je utemeljitelj in najodličnejši predstavnik slovenskega portičnega realizma. Bil je kritik, feljtonist in pisatelj. Rodil se je na Brdu pri Lukovici. Napisal je mnoga dela: Agitator, Jara gospoda, Ciklamen, Kmetske slike... Jara gospoda kritično slika povprečno trško gospodo, njeno preteklost in duševno brezdjelje, tako imenovano "jaro gospodo", ki nima problemov in ne kaže smisla za resnične človeške vrednote. Taka sta sodnik Andrej Vrbanoj in adjunkt Pavel, ki zapelje sodnikovo ženo, bivšo natarico Ančko. V njihovem življenju ni tragičnih zapletov, razidejo se, toda Ančka moralno in telesno propade. Pretresljiv je konec romana: bivši zapeljivec - zdaj sodnik nekje na podeželju, sodi neznani vlačugi; v nji spozna propadlo Ančko. Bolna žena v zaporu umre, sodnik edini gre za njenim pogrebom...